

Hitler před 90 lety převzal moc

 novinky.cz/clanek/historie-hitler-pred-90-lety-prevzal-moc-40421255



Nacisté, kteří ani neměli většinu v parlamentu a v posledních volbách oslabili, se dostali k moci zcela legálně. Hitler nemusel podnikat puč, jako v listopadu v roce 1923 v Mnichově, za který byl odsouzen do vězení a strana NSDAP byla rozpuštěna.

Na počátku třicátých let za krize byla situace úplně jiná. Šlechta, elity vilémovského Německa i průmyslníci se báli, že by se mohla v zemi chopit moci levice, přičemž sociální demokracie navrhovala řešit krizi znárodnováním. Nacistům usnadnilo cestu, že komunisté a sociální demokraté byli na kordy.

NSDAP byla po svém obnovení okrajovou stranou, ve volbách v roce 1928 získala necelá dvě procenta hlasů, takže v Reichstagu zasedlo jen šest jejích členů. Situace se začala měnit za hospodářské krize, která na Německo dopadla zvláště silně. Na konci dvacátých let se teprve zotavovalo z krize po prohrané světové válce, jež přinesla hyperinflaci. Navíc muselo platit vysoké reparace v celkové výši 132 miliardy zlatých marek. Versailleská smlouva byla extrémně tvrdá, poražené Německo nesmělo mít armádu větší než 100 000 mužů a přišlo nejen o své kolonie, ale muselo taky odstoupit 14 procent svého území včetně Alsaska a Lotrinska. Poznaňsko a značná část Západního a Horního Pruska připadla Polsku, které musel Berlín uznat stejně jako Československo, jemuž připadlo Hlučínsko. Muselo také přijmout okupaci a demilitarizaci průmyslového Porýní.

Foto: Profimedia.cz

Nezaměstnaní v Německu za krize

Nacisté posilovali za krize

Nezaměstnanost za krize stoupla z 8,5 procenta na skoro třicet procent. Volání po silné ruce umocňovala politická krize, v březnu 1930 padla vláda Gustava Stresemanna kvůli sporům o podpoře nezaměstnaných. Prezident Hindenburg jmenoval kancléřem Heinricha Brüninga ze strany Centrum a umožnil mu vládnout pomocí „nouzových dekretů“, které nemusel schvalovat Říšský sněm, ale jen prezident a které šly na ruku průmyslníkům a junkerům. Ekonomickou situaci zhoršovalo, že se centrální banka snažila za každou cenu zabránit inflaci a udržovala marku silnou.

NSDAP situace využila a ve volbách v září 1930 se stala druhou nejsilnější stranou s 18,3 procenta hlasů. Volby však skončily patem, když sociálnědemokratická SPD dostala 24,5 procenta, komunisté 13,1 procenta a katolické Centrum 11,8 procenta. SPD ve strachu z nacistů umožnila pokračování Brüningovi vlády, která však krizi nezvládala, i když v červenci 1931 americký prezident Herbert Hoover vyhlásil roční moratorium na placení reparací. Brüning navíc čelil tlaku, aby se přestal nechat podporovat sociálními demokraty a domluvil se s nacisty.

Foto: Profimedia.cz

Heinrich Brüning hlasuje ve volbách v roce 1932

Hindenburg, který ve volbách v březnu 1932 obhájil svůj mandát, když porazil Adolfa Hitlera, odvolal v květnu 1932 Brüninga. Na radu vilémovského generála Kurta von Schleichera ho nahradil Franzem von Papenem, který získal pro svůj kabinet podporu nacistů výměnou za opětovné povolení jednotek SA a SS a rychlé vypsání nových voleb.

Vláda baronů

Papenova vláda sestavená z nestraníků, šlechticů a akademiků se chopila moci 1. července 1932, ovšem měla mizivou podporu, protože Centrum ji odmítalo podpořit, neboť mělo pocit, že Papen zradil Brüninga. Tři dny po svém vzniku vláda baronů neustála hlasování

o nedůvěře vyvolané sociálními demokraty, což vedlo k vypsání nových voleb na 31. červenec 1932. Kabinet tak opět vládl pomocí nouzových dekretů a 16. července splnil slib daný nacistům, takže SA a SS mohly opět působit. Pozici von Papena posílilo, když na konferenci v Lausanne byla 9. července 1932 odpuštěna platba zbylých reparací výměnou za jednorázovou platbu tří milionů říšských marek Francii. Zaplacení částky po návratu do Berlína odmítl.

Foto: Profimedia.cz

Policisté projíždějí Altonou v době velkých střetů mezi komunisty, nacisty a státní mocí.

Předvolební boj byl extrémně tvrdý, v potyčkách zahynulo v ulicích 99 lidí, z toho 18 zemřelo 17. července během krvavé neděle v Altoně při střetech mezi komunisty, nacisty a policií. Těch využil Papen, který pomocí nouzového dekretu odstavil pruskou zemskou vládu a prohlásil se říšským komisařem pro Prusko.

Akci si předem připravil, možnost převzít vládu nad Pruskem mu umožnil dekret schválený 11. července ze strachu, že se sociální demokraté spojí s komunisty, i když to nehrozilo. Papen doufal, že si takto získá další podporu nacistů. Navíc nařídil 23. července německým zástupcům odejít ze Světové konference o odzbrojení poté, když Francie odmítla udělit Německu rovné postavení co do výzbroje, protože by to vedlo k další světové válce.

Foto: Profimedia.cz

Auto s Hitlerovou mládeží na počátku třicátých let

Ve volbách z 31. července 1932, jichž se účastnilo přes 82 procent voličů, NSDAP dále výrazně posílila, když získala 37,3 procenta hlasů, tedy 230 mandátů, což byl jejich nejlepší výsledek ve svobodných volbách. SPD byla druhá 21,6 procenta a komunisté třetí s 14,3 procenta, Centrum získalo 12,4 procenta.

Foto: Profimedia.cz

Franz von Papen jako Hitlerův vicekancléř

Vládu se však opět nepodařilo sestavit, protože nikdo neměl většinu, navíc protiparlamentní NSDAP mohla spolu s komunisty shodit jakoukoli vládu. NSDAP chtěla ukončit toleranci Papenovy vlády, do které odmítl vstoupit Hitler, ale jeho vlastní pokus vytvořit vlastní vládu s Centrem a katolickou Bavorskou lidovou stranou taky neuspěl.

Jmenovat Hitlera kancléřem prezident 13. srpna odmítl, protože požadoval „plné a úplné vedení vlády a státu pro sebe a svou stranu“. V zápisu z jednání stojí: „Říšský prezident reagoval, že na jeho požadavek musí odpovědět rozhodným a jednoznačným ne. Nemůže ospravedlnit před Bohem, svým svědomím ani před vlastní přesun veškeré moci na jednu stranu, zvláště ne na stranu podjatou proti lidem, kteří mají jiný názor než ona“.

Foto: Profimedia.cz

Mítink německých komunistů proti válce a hladu za krize. Hovoří Ernst Thälman

Říšský sněm hned po svolání v září vyslovil nedůvěru Papenově kabinetu, protože však nová vláda nevznikla, zůstal u moci předchozí kabinet. Šel na ruku nejen militaristům, ale taky průmyslníkům. Na začátku září snížila podpory v nezaměstnanosti a byly vyplácené jen lidem, kteří prokázali, že nemají majetek. Snížily se platy a daně.

Machtergreifung čili převzetí moci

Prezident nakonec vypsal další volby na 6. listopad 1932. Nacisté v nich oslabili, když získali 33,1 procenta hlasů stejně jako SPD, která dostala 20,4 procenta. Naopak komunisté posílili na 16,9 procenta. Šance na sestavení vlády byly opět mizivé, protože protiparlamentní strany mohly opět svrhnout jakýkoli kabinet.

Papen navrhl prezidentovi rozpustit parlament, ale nevypisovat volby, což by umožnilo nastolení diktatury. To ale nechtěl ministr obrany Schleicher, který se bál občanské války. Doufal, že v NSDAP zvítězí umírněnější křídlo vedené Gregorem Strasserem, jemuž

nabídl pozici vicekancléře, jenomže Strasser byl vypuzen z NSDAP. Prezident Schleichera jmenoval 3. prosince kancléřem, ale jeho polouřednická vláda neměla podporu.

Foto: Profimedia.cz
Hitlera zdraví straníci.

Prezidenta Papen na konci ledna přesvědčil, aby jmenoval Hitlera kancléřem s tím, že on jako vicekancléř ho ukočíruje: „Hitlera jsme si najali. Za dva měsíce ho zatlačíme do kouta, až bude kvičet.“ Kancléř Schleicher se pokusil vyřešit situaci vyhlášením výjimečného stavu, ale to mu von Hindenburg neschválil, a tak 28. ledna rezignoval. Sestavením nové vlády byl pověřen Papen. Adolf Hitler a Hermann Göring s plánem 29. ledna souhlasili a prezident jmenoval 30. ledna Hitlera kancléřem, i když říkal, že to nikdy neudělá. Tento den označovali nacisté za Machtergreifung, tedy převzetí moci. Ve vládě zasedli tři nacisté, kromě Hitlera a Göringa ještě Frick, a osm konzervativních politiků blízkých von Papenovi. Hitler pak požádal prezidenta, aby rozpustil parlament a vypsals na březen 1933 nové volby, v nichž chtěl upevnit svou moc.

Jmenováním Hitlera kancléřem de facto skončilo období výmarské republiky.

Upevňování moci nacistů

Hned po převzetí moci ještě před novými volbami si Hitler začal upevňovat moc a omezovat svobody. Už 4. února bylo vydáno Nařízení říšského prezidenta o ochraně německého lidu, které výrazně omezilo shromažďování a zakázalo vydávání některých novin. Sociální demokratům se přesto podařilo v Berlíně zorganizovat 7. února 1933 velkou manifestaci. O tři dny později začala NSDAP s volební kampaní a rozpoutala teror zaměřený proti komunistům a sociálním demokratům. Hitlerova vláda umožnila 17. února používat policii střelné zbraně a policisté dostali pomocníky z řad SA a SS. Komunistické volební shromáždění bylo 23. února rozehnáno.

Foto: Profimedia.cz
Požár Říšského sněmu

Když 27. února vyhořela budova Říšského sněmu, nacisté to označili za pokus o komunistický puč a prezident hned druhý den vydal dekret, který do odvolání zrušil platnost článků ústavy zaručující osobní svobodu, svobodu projevu, svobodu tisku, právo shromažďovat se a poštovní tajemství. Noviny podporující komunisty a sociální demokraty nesměly dva týdny vycházet. Komunističtí poslanci byli internováni a vůdci komunistů i sociálních demokratů byli posíláni do nově zřízených koncentračních tábor. Zavřeno bylo na 10 000 sociálních demokratů a komunistů včetně Ernsta Thälmana.

Proces však prokázal nevinu bulharských komunistů Georgi Dimitrova, Blagoje Popova a Vasila Taneva i Němce Ernsta Torglera. Odsouzen k smrti byl nizozemský komunist Marius van der Lubbe, který se na založení požáru podílel. Komunisté vinili ze žhářského činu nacistické pohlaváry v čele s Hermannem Göringem, protože právě on se záhy na místě objevil stejně jako Hitler, Joseph Goebbels, Papen a kníže Heinrich Günther von Hohenzollern.

NSDAP volby uspořádané 5. března vyhrála, ale s 43,9 procenta hlasů většinu nezískala, SPD dostala 18,3 procenta hlasů a komunisté přes 12, ovšem nacionalisté z DNVP dostali osm procent, takže spolu s NSDAP měli většinu 340 křesel. 81 komunistických mandátů bylo navíc anulováno, takže ve sněmu zasedalo jen 566 poslanců.

Foto: Profimedia.cz

Volby do Reichstagu v roce 1933, kdy už byli u moci nacisté. NSDAP mělo číslo 1 a na plakátu jsou Hitler s Hindenburgem.

Neomezená moc

Hitler však usiloval o neomezenou moc, kterou mu měl na čtyři roky zajistit zmocňovací zákon. Pro ten však nacisté potřebovali hlasy dvou třetin poslanců. Domluvili se s katolickým Centrem, které podporu zmocňovacího zákona schválilo výměnou za schválení

smluv s Vatikánem, tzv. říšský konkordát. Pro zmocňovací zákon hlasovalo 444 poslanců, proti bylo jen 94 sociálních demokratů, dalších 26 jich hlasovat nemohlo, byli ve vězení nebo už emigrovali. Hindenburg zmocňovací zákon podepsal 23. března.

Upevňování moci dále pokračovalo, 16. července začal platit zákon zakazující všechny politické strany kromě NSDAP. Spolupracující se mohly s NSDAP spojit. Zakázány byly i odbory, která nahradila 10. května 1933 ustavená Německá fronta práce, a mnohé občanské organizace.

Foto: Profimedia.cz
Adolf Hitler v polovině třicátých let

Současně se také stupňoval tlak na Židy, jichž jen v roce 1933 odešlo ze země na 40 tisíc. Hindenburg ovšem odmítal podepsat zákon o obnově profesionální státní správy, podle něhož by byly okamžitě propuštěni všichni státní úředníci židovského původu. Schválil ho až poté, že z nařízení byli vyjmuti veteráni z první světové války, židovští úředníci z doby války a Židé, jejichž otcové ve válce bojovali.

V dalších letech pak pokračovaly nejen útoky na Židy, které vyvrcholily o Křišťálové noci z 9. na 10. listopadu 1938. Čistky však postihly i NSDAP, 30. června 1934 byla z iniciativy Himmlera, Goebbelse a Göringa zlikvidována SA, jejíž vůdce Ernst Röhm byla zavražděn 1. července. Zlikvidovány byly nejen špičky SA, ale také byl zavražděn bývalý kancléř Kurt von Schleicher.

Absolutní moc získal Hitler 2. srpna 1934, když zemřel Paul von Hindenburg. Stal se vůdcem a říšským kancléřem.

Foto: Profimedia.cz
Německý prezident Paul von Hindenburg